

الگوی «عمل جهادی» از دیدگاه امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)

اکبر محمدعلی‌زاده *

ساسان زارع **

پذیرش نهایی: ۹۴/۱۱/۱۳

دریافت مقاله: ۹۴/۱۰/۲۰

چکیده

این پژوهش با الگو قرار دادن سخنان رهبر معظم انقلاب اسلامی به بررسی اندیشه‌های ایشان در زمینه عمل جهادی پرداخته است. در این پژوهش، که بنیادی از نوع توصیفی - اکتشافی است، تلاش شده است با استفاده از روش نظریه پردازی داده بنیاد الگوی عمل جهادی بر مبنای بیانات و دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب تدوین و ارائه شود. در این پژوهش، بیانات، خطبه‌ها، پیامها، احکام و فرمانها و مصاحبه‌های امام خامنه‌ای طی سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۳ مورد مطالعه قرار گرفت و با استفاده از سه نوع کدگذاری باز، محوری و انتخابی در روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، ۴۰۸ کد/مفهوم، ۶۴ مقوله و چهار بعد به دست آمد. در بخش نتایج، ضمن ارائه الگوی پارادایمی حاکم بر مقوله‌ها با استفاده از یافته‌های پژوهش به سؤالات اولیه نیز پاسخ داده شده است.

کلید واژه‌ها: جهاد و عمل جهادی، مدیریت جهادی، نظریه‌پردازی داده بنیاد، دیدگاه امام خامنه‌ای.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* دکتری مطالعات بین‌الملل دانشگاه جامع امام حسین(ع)، مدرس مرکز امامت

aalizade346@yahoo.com

zaresasan@ihu.ac.ir

** عضو هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین(ع)

مقدمه

جهاد امری فطری است که مورد تأکید تمام ادیان الهی قرار گرفته، و وظیفه‌ای دینی است که انسانها و حکومتها بر عهده دارند. این وظیفه، همه زمانها را در بر می‌گیرد و مخصوص دوران قدرت و زمان حکومت مؤمنان به اسلام نیست؛ بلکه در موقعیت قدرت برتر دشمنان و زمان حکومت طاغوت و مفسدان فی الارض هم جهاد موضوعیت دارد و وظیفه اصلی پیامبران و اولیا و ائمه، تلاش و مبارزه با کفر و هدایت مردم است. مبارزه و معارضه با دشمنان موضوعی نیست که فقط در اسلام مطرح شده باشد، بلکه مورد تأکید همه پیامبران بزرگ الهی نیز بوده است. در واقع معنای حقیقی زندگی انسان با جهاد در راه اهداف و ارزش‌های متعالی و الهی مفهوم پیدا می‌کند و حقیقت زندگی بشر، همان زندگی جهادی به مفهوم تلاش خستگی‌ناپذیر در جهت تحقق اهداف ارزشها است (رشیدزاده، ۱۳۹۴: ۸۶)

برخی، حوزه‌های عمل جهادی را به جنگ و قتال و دفاع نظامی محدود می‌دانند در حالی که این مفهوم امکان طرح در سایر حوزه‌ها اعم از سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و... را نیز دارد. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، کار جهادی در عرصه‌های سازندگی، رویارویی با گروهکها و دفاع مقدس با موفقیت تجربه شده است. بعد از پایان جنگ نیز در حوزه علم و فناوری بویژه فناوریهای دفاعی، نمونه‌های موفق و مستند جهادی است. در حوزه‌های فرهنگی و اقتصادی هم اگر چه تلاش جهادی صورت گرفت، توفیقات کاملی به دست نیامده است و هجوم تمام عیار دشمنان انقلاب اسلامی بشدت ادامه دارد و لذا نیازمند کار جهادی بیشتر و مؤثرتری هستیم (حاتمی، ۱۳۹۴: ۴۴ و ۴۳). البته در حوزه‌های فرهنگی و اقتصادی هم مصداقهای کمی وجود دارد؛ به عنوان مثال بیشتر از سی سال تحریم در حوزه‌های متعدد اقتصادی که به راه حل اقتصاد مقاومتی منجر شد و تولید قدرت نرم انقلاب اسلامی نیز نمونه‌ای از دستاوردهای عمل جهادی در حوزه فرهنگی و جنگ نرم است (احمدیان، ۱۳۹۴: ۶۲).

این پژوهش در تلاش است با نگاهی علمی و کاربردی، منظومه فکری مقام معظم رهبری را مورد جستجو و بررسی قرار دهد و الگوی «عمل جهادی» را از دیدگاه ایشان مشخص و ارائه کند.

اهداف و سؤالات پژوهش

با توجه به اهمیت و جایگاه جهاد و عمل جهادی در دین مبین اسلام و هم‌چنین فرایند شکل‌گیری و پیروزی انقلاب اسلامی ایران و ضرورت نظریه‌پردازی و تبیین نظری این موضوع، این پژوهش با هدف طراحی الگوی عمل جهادی از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله) انجام شده و به دنبال پاسخگویی به این سؤالات اصلی و فرعی است:

سؤال اصلی: الگوی «عمل جهادی» از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی، امام خامنه‌ای

(مدظله) چیست و چه ابعاد و عواملی دارد؟

با توجه به این سؤال کلی، سؤالات فرعی پژوهش عبارت است از:

۱- جهاد چیست و چه ویژگی‌هایی دارد. آیا هر تلاشی، جهادی است؟

۲- میدانها و عرصه‌های عمل جهادی کدام است؟

۳- موانع و آسیب‌های عمل جهادی کدام است؟

۴- پیامدها و نتایج عمل جهادی چیست؟

از آنجا که پژوهش، کیفی است و در این نوع از پژوهشها در مورد نتایج و پاسخها پیش‌بینی صورت نمی‌گیرد، سؤالات کلی و عمومی مطرح می‌شود و جمع‌آوری داده‌ها (از قبیل متون سخنرانی یا مصاحبه‌ها) و تجزیه و تحلیل آنها از طریق توصیف رویدادها و منتج از موضوعات اصلی است، این پژوهش فرضیه‌ای ندارد.

مفهوم شناسی جهاد و «عمل جهادی»

۱- تعریف جهاد (لغوی و اصطلاحی)

جهاد واژه‌ای عربی از ریشه «ج ه د» به معنای مشقت، تلاش، مبالغه در کار، به نهایت چیزی رسیدن و توانایی است. مهمترین مفهوم اصطلاحی این واژه در متون دینی، همانند کاربرد عام آن، گونه‌ای خاص از تلاش است. در اصطلاح شرعی و فرهنگ اسلامی، «الْجِهَادُ شَرْعاً بَدَلَ النَّفْسِ وَ مَالٍ وَالْوُسْعُ فِي إِغْلَاءِ كَلِمَةِ الْإِسْلَامِ وَ إِقَامَةِ شَعَائِرِ الْإِيمَانِ»: جهاد، نثار جان و مال و توان در راه اعتلای اسلام و بر پا داشتن شعارهای ایمان است» (نجفی جواهری، ۱۳۶۵، ج ۲۱: ۳).

جهاد یعنی تلاش و کوشش در تمام عرصه‌های زندگی. منظور از روحیه جهادی، روحیه‌ای

است که نهایت تلاش و توان خود را در رویارویی با دشمن در عرصه‌های گوناگون نظامی و امنیتی، علمی و فرهنگی، سیاسی و اقتصادی به کار می‌گیرد (پژوهشکده پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۰: ۹).

شعرانی، جهاد را این‌گونه تعریف می‌کند: «جهاد» در اصطلاح به معنی کارزار با کفار در راه دین، و در قرآن بیشتر به لفظ «قتال» آمده است. جهاد در مذهب اهل بیت علیهم السلام، مخصوص زمان پیامبر اکرم و ائمه اطهار علیهم السلام است؛ اما در زمان غیبت یا آن گاه که امام مبسوط‌الید نباشد، جهاد (حمله از سوی مسلمان به کفار) واجب نیست. البته اگر کفار به مسلمانان حمله کردند، باید دفاع کرد و اذن دفاع مخصوص امام حق علیه السلام نیست؛ بلکه هر گاه بیم حمله باشد، باید آماده دفاع شد و دفاع کرد (شعرانی، ۱۳۸۸، ج ۱: ۱۴۷).

در متون دینی، علاوه بر این معنای خاص و اصطلاحی به مفهوم عام خود نیز به کار رفته است؛ مانند «جهاد اکبر» درباره مجاهدت و تلاش نفس در مقابل شیطان و هوای نفس (حر عاملی، ج ۱۵: ۱۶۱). در قرآن کریم گاهی بحث از قتال شده است؛ مانند آیه واجب شدن نبرد با مشرکان که می‌فرماید: «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ» (بقره/ ۲۱۶) و گاهی بحث جهاد مطرح شده است: «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ» (حج/ ۷۸). واژه «قتال» فقط به معنای رویارویی نظامی و درگیری با دشمن است؛ ولی تعبیر «جهاد» به معنای هرگونه کوشش در راه خدا و تلاش برای نیکیها، و قتال شعبه‌ای از جهاد است (مکارم شیرازی، ۱۳۸۲، ج ۱۴: ۱۸۱).

۲ - گونه شناسی انواع جهاد

بر اساس آموزه‌های اسلامی، جهاد به دو عنوان کلی تقسیم می‌شود که عبارت است از:

الف) جهاد اکبر: مجاهده با نفس و مبارزه با هواهای نفسانی و شکستن بت درون است که به دلیل اهمیت و مشکلاتش به «جهاد اکبر» معروف شده است؛ چنانکه پیامبر اکرم (ص) در معرفی آن فرمود: «أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ: بزرگترین دشمن تو، نفس توست که در میان دو پهلوی توست» (ابن فهد حلی، ۳۱۴).

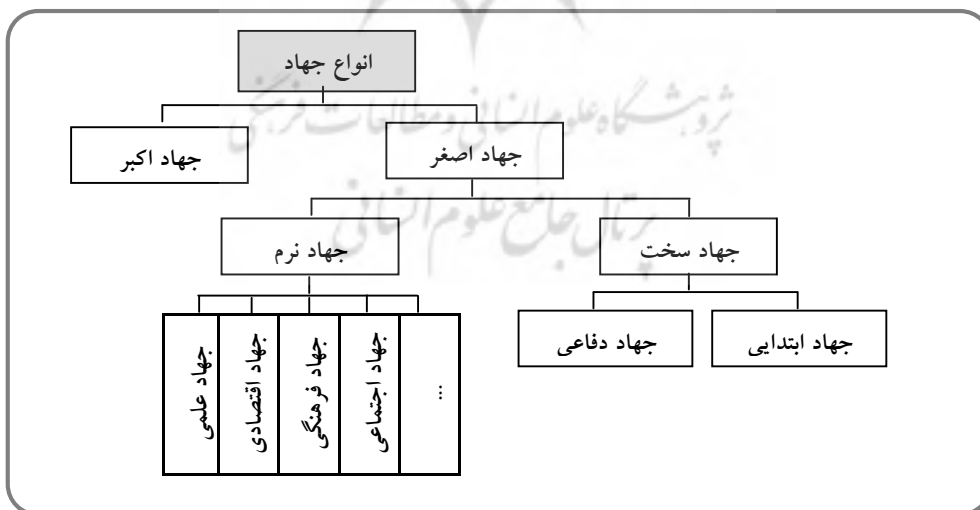
رسول اکرم (ص) هنگام بازگشت از جنگ فرمودند: «قَدَّمْتُمْ مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ: خوشا به حال شما که از جهاد اصغر به سوی جهاد اکبر بازگشتید» (ورام، ج ۱: ۹۶)؛ بدین ترتیب، رسول گرامی اسلام، اهمیت و سختی جهاد اکبر و مبارزه با هواهای نفسانی را بیان فرموده است.

ب) جهاد اصغر: به جهاد و مبارزه با ظالمان، قارونها و متکبران بیرونی، «جهاد اصغر» گویند که می‌توان آن را به دلیل زمینه‌های مختلفش به عنوانهای گوناگون تقسیم کرد که عبارت است از: جهاد نظامی (جهاد ابتدایی و جهاد دفاعی)، جهاد فرهنگی، جهاد سیاسی، جهاد علمی، جهاد اقتصادی و... (لیراوی، ۱۳۹۰: ۲۵ - ۲۰).

در قرآن کریم دو کلید واژه «قتال» و «جهاد» مورد بحث واقع شده است؛ ولی این دو تفاوتی با هم دارد. آنجا که قرآن نبرد با مشرکان را واجب می‌داند: «كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ» (بقره/ ۲۱۶) و یا آنجا که بحث جهاد را مطرح می‌کند: «وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ» (حج/ ۷۸) در این آیات واژه قتال به معنای رویارویی نظامی و درگیری مسلحانه با دشمن است ولی واژه جهاد به معنای هر گونه تلاش در راه خدا و تلاش برای انجام نیکیهاست. در واقع قتال شعبه‌ای از جهاد است.

خداوند خطاب به پیامبر گرامی اسلام می‌فرماید: «وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» (فرقان/ ۵۲): به وسیله قرآن با آنها جهاد کن. کاملاً روشن است که در این آیه، منظور از جهاد، جهاد فکری، فرهنگی و تبلیغاتی است نه جهاد مسلحانه؛ چرا که این سوره، مکی، و دستور جهاد مسلحانه (قتال) در مکه نازل نشده است (رشیدزاده، ۱۳۹۴: ۸۸).

احمدیان معتقد است، جهاد فقط در عرصه جنگ نیست؛ ممکن است جهاد از نوع فکری هم باشد. ایشان دسته‌بندی زیر را ارائه می‌کند (احمدیان، ۱۳۹۴: ۵۸).

نمودار ۱: انواع جهاد

در اهمیت و جایگاه جهاد همین بس که حضرت علی(ع) در نهج البلاغه می‌فرماید: «همانا جهاد یکی از درهای بهشت است که خداوند آن را برای اولیای خاص خود گشوده است. جهاد جامه تقوا و زره استوار خداوند و سپر محکم اوست» (نهج البلاغه، خطبه ۲۷).

با تعمق در اندیشه و بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی، حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) این نکته به دست می‌آید که معظم‌له کلمه «جهاد» و ویژگی «جهادی بودن» را با مفاهیم و کلمات دیگری استفاده می‌کنند. ایشان با اینکه تعریف دقیق و کاملی از «جهاد» ارائه می‌کنند به فراخور مخاطبان، موضوع مورد بحث و عرصه‌های مورد نظر از مفاهیم و گزاره‌های ترکیبی نیز استفاده می‌کنند. شاید بتوان این روش تبیین و ترسیم مفاهیم را از سوی ایشان تولید «پارادایم علمی» نامید. مفاهیمی از قبیل «فرهنگ جهادی»، «روحیه جهادی»، «کار جهادی»، «مدیریت جهادی»، «حرکت جهادی»، «علم جهادی» و ... را بارها می‌توان در ادبیات و بیانات امام خامنه‌ای (مدظله) مشاهده کرد که ترکیبی از این مفاهیم متعالی، «هندسه منظمی» از یک موضوع ارزشی و دینی به نام «جهادی بودن» و «عمل جهادی» را تولید و منتقل می‌کند (محمدعلی‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۶).

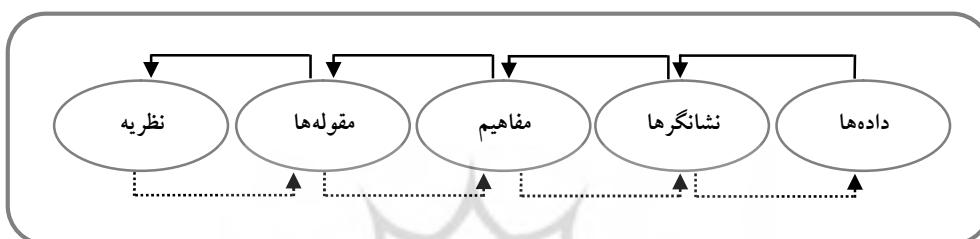
روش‌شناسی پژوهش

راهبرد این پژوهش، «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد» است. این راهبرد به پژوهش کیفی گرایش دارد که با همکاری گلیسر و استراوس رشد کرده و توسعه یافته است (خان محمدی، ۱۳۸۹: ۱۷). راهبرد «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد»، نوعی روش‌شناسی عمومی برای تدوین نظریه‌هایی است که در داده‌های گردآوری شده و تحلیل شده به صورت نظام‌مند ریشه دارد. هدف نهایی این راهبرد، ارائه تبیین‌های جامع نظری درباره پدیده‌ای خاص است که به صورت استقرایی از مطالعه آن پدیده به دست می‌آید (دانایی‌فر، ۱۳۸۷: ۳). در واقع، مبنای استنتاجی این روش استقرا^۱ است؛ یعنی به دست آوردن نظریه به‌طور استقرایی از مطالعه پدیده؛ به عبارت دیگر نظریه را باید از طریق برخی روشهای سامانمند، کشف، کامل و اثبات کرد (استراوس و کوربین، ۱۳۸۵).

۱ - روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

این پژوهش بر اساس مجموعه بیانات، احکام، سخنرانیها، خطبه‌ها و ... رهبر معظم انقلاب

اسلامی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) در دوران رهبری ایشان و در قالب نرم‌افزار «حدیث ولایت» است. در این پژوهش برای پاسخ به سؤالات و تحلیل داده‌ها از امکانات و ابزارهای مختلف روش «نظریه‌پردازی داده بنیاد»^۱ از قبیل کدگذاری باز،^۲ کدگذاری محوری^۳ و کدگذاری انتخابی^۴ استفاده شده است. فرایند کلی اجرای این روش در نمودار شماره ۲ نشان داده شده است.

نمودار ۲: الگوی فرایند اجرای نظریه‌پردازی داده بنیاد
(استراوس (۱۳۹۰) و دانایی‌فرد (۱۳۸۴))

با توجه به امکانات مناسبی که نرم‌افزار ATLAS.ti برای پژوهش با روش «نظریه‌پردازی داده بنیاد» در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد از این نرم‌افزار در این پژوهش استفاده شده است.

۲ - محاسبه اعتبار و پایایی

پژوهشگران کیفی در زمینه بحث روایی موضعگیریهای مختلفی کرده‌اند. برخی معتقدند که روایی به‌عنوان سنت کمی با پژوهش هیچ ارتباطی ندارد و چون فرضیات شناخت‌شناسی و هستی‌شناسی پارادایمهای کیفی و کمی متفاوت است، باید مفهوم روایی نیز در پژوهشهای کیفی کنار گذاشته شود. البته بیشتر پژوهشگران کیفی نگرش متعادلتری نسبت به بحث روایی دارند و معتقدند که برخی مطالعات کیفی بهتر از برخی دیگر است و اغلب واژه روایی را برای اشاره به تفاوت ذکر می‌کنند. این پژوهشگران کیفی، هنگامی که از روایی پژوهش صحبت می‌کنند،

- 1 - Grounded theory methodology
- 2 - Open Coding
- 3 - Axial Coding
- 4 - Selective Coding

معمولاً به تعبیرهایی همچون «باور پذیری»،^۱ «قابل دفاع»^۲ و «امانتدار»^۳ بودن اشاره می‌کنند (فقیهی و علیزاده، ۱۳۸۴: ۱۱). با پذیرش این معیار به‌عنوان شاخصهای پژوهش کیفی، این پژوهش به دلیل نقل داده‌ها از اسناد معتبر و انتساب داده‌ها به منبع ولی فقیه و رهبری جامعه اسلامی هر دو شاخص «باور پذیری» و «قابل دفاع» را در حد بسیاری دارا است (مهرابی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۶). پایایی، بیانگر پایداری و تشابه نتایج اندازه‌گیری در دوره‌های مختلف زمانی است. موضوع «پایایی» در پژوهش کیفی، نسبت به روایی کمتر مورد مناقشه بوده است. از آنجا که روایی بدون پایایی نمی‌تواند باشد، نشان دادن اولی برای اثبات دومی کافی است. «ممیزی پژوهش» را می‌توان به‌منزله روش خوبی برای بهبود امکان اطمینان پیشنهاد کرد و آن بررسی فرایند و محصول پژوهش توسط داوران برای سازگاری آنهاست (مایز و پوپ، ۲۰۰۲: ۵۰ - ۵۲).

برای سنجش روایی پژوهش، علاوه بر اینکه مفاهیم و مقوله‌های انتخابی با مطالعه مبانی نظری، پیشینه پژوهش، اهداف آن و منبع مورد بررسی انتخاب شد، نظریات و رهنمودهای گروهی از خبرگان نیز در این زمینه لحاظ می‌شود و قبل از کدگذاری، جرح و تعدیل نهایی به عمل می‌آید. در این پژوهش از روش هولستی برای محاسبه پایایی پژوهش استفاده شده که فرمول آن چنین است:

$$PAO = 2M / (n^1 + n^2) : 408 \times 2 / (431 + 413) = \%96$$

که در آن «PAO» به معنی درصد توافق مشاهده شده (ضریب پایایی)، M تعداد توافق در دو مرحله کدگذاری و n^1 تعداد واحدهای کدگذاری شده در مرحله اول و n^2 تعداد واحدهای کدگذاری شده در مرحله دوم است. این رقم میان صفر (هیچ توافق) تا یک (توافق کامل) متغیر است. با توجه به فرمول محاسبه ضریب پایایی، مقدار آن معادل ۹۶ درصد شد که نشان می‌دهد نتایج پژوهش از توان اعتماد زیادی برخوردار است.

-
- 1 - Plausible
  - 2 - Defensible
  - 3 - Trustworthiness

مراحل کدگذاری در نظریه‌پردازی داده بنیاد برای رویش نظریه

در روش نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، بعد از اینکه منابع اصلی مورد نظر شناسایی و «گزاره‌های کلیدی و مهم» از درون متون اولیه استخراج شد در مراحل بعدی، رویش نظریه آغاز می‌شود. استراوس و کوربین (۱۹۹۸) در اثر خود با تدوین روالهای کتاب «کشف نظریه داده بنیاد» سه فن کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی را پیشنهاد کردند. در ادامه این سه مرحله و نتایج هر کدام از آنها به تفصیل توضیح داده شده است.

۱ - کدگذاری باز

در این مرحله براساس روش مرسوم در نظریه‌پردازی داده‌بنیاد به هر یک از اجزاء، عنوان یا برجسب‌هایی داده می‌شود. این عنوان، که اصطلاحاً به آن کد یا مفهوم گفته می‌شود، باید گویای محتوای داده‌ها باشد به طوری که پژوهشگر و خواننده با مشاهده این عنوان تا حدود زیادی به مفهوم جملات پی ببرند (میلز و هوبرمن، ۲۰۰۲: ۵۱).

بر این اساس در اجرای این مرحله، گزاره‌های کلیدی از مجموعه بیانات و سخنرانیهای امام خامنه‌ای (مدظله) تحت عنوان «نشانه‌ها» (ستون سوم جدول زیر) مشخص و جدا، و در قالب جدول نمونه ذیل کدگذاری و مفهوم‌سازی شده است؛ هم‌چنانکه در جدول مشخص است، محتوای هر یک از گزاره‌های انتخابی، ممکن است دارای چند مفهوم یا کد باشد. در واقع، کدها، واحدهای خرد تحلیل است که بر پایه آن مفهوم‌سازی داده‌ها شکل می‌گیرد (حصیرچی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۷).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۱: مشخص کردن مفاهیم (کدها) در مرحله کدگذاری باز

منبع «داده»	نشانه‌ها: گزاره‌های کلیدی انتخابی	شناسه	کدها (مفاهیم)
بیانات در دیدار مردم اصفهان، روز عید قربان ۱۳۸۹/۰۸/۲۴	P89082401	C15	جهاد فقط تفنگ به دست گرفتن نیست. جهاد این است که انسان خود را همیشه در میدان حرکت و مبارزه با مانعها و مانع‌تراشها ببیند، احساس تکلیف کند، احساس تعهد کند؛ این می‌شود جهاد؛ جهاد اسلامی این است.
		C16	جهاد فقط تفنگ به دست گرفتن نیست.
		C17	خود را در میدان حرکت دیدن
		C18	مبارزه با مانعها و مانع‌تراشها
		C19	احساس تکلیف کردن احساس تعهد کردن
دیدار جمعی از برجستگان و نخبگان علمی و استادان دانشگاه‌ها، ۱۳۸۷/۰۷/۰۳	P87070301	C26	جایز نبودن تنبلی و تن‌آسایی
		C27	واگذار نکردن کار به دیگری
		C28	جهاد فقط در میدان جنگ نیست.
		C29	جهاد در میدان علم
		C30	تلاش بی‌وقفه، همراه با خطرپذیری معقول
		C31	پیشرفت و امید به آینده

در جدول، نشانگر (ستون دوم) شامل اطلاعاتی در خصوص نشانه‌ها (نکات مهم و گزاره‌های کلیدی و متناسب انتخابی از منابع داده اصلی) است که با یک شماره هشت رقمی در جلوی حرف لاتین (P) نشان داده می‌شود. در نشانگر، (P) یعنی «نکته کلیدی»، و شماره هشت رقمی از راست به چپ به این شرح است: دو رقم اول، نشان‌دهنده سال، دو رقم دوم، ماه شمسی، دو رقم سوم، روز و دو رقم چهارم، کد تکرار «نکته کلیدی انتخابی» است؛ مثلاً نشانگر P82101401 یعنی اولین نکته کلیدی از بیانات امام خامنه‌ای در روز چهاردهم دی ماه ۱۳۸۲.

شناسه (ستون چهارم) شامل حرف لاتین (C) یعنی «مفهوم» و یک عدد صحیح است که شماره آن مفهوم را نشان می‌دهد؛ مثلاً شناسه C398، سیصد و نود و هشتمین مفهوم مشخص شده

1 - Point

2 - Concept

در فرایند کدگذاری باز است.

گام بعدی کدگذاری باز به تولید مقوله‌ها از طریق مقایسه و ترکیب مفاهیم مربوط است که در این مرحله، ۶۴ مقوله (طبق جداول شماره ۴، ۵، ۶ و ۷)، در یک سطح انتزاع بالاتر آشکار گشته است. در جدول شماره ۲ نگاهی از مقوله‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری محوری نشان داده شده است.

جدول شماره ۲: مشخص کردن مقوله‌ها از ترکیب و مقایسه مفاهیم

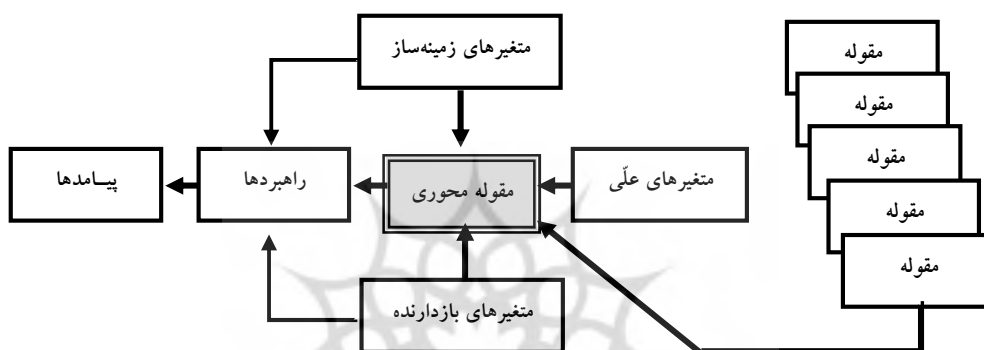
مقوله‌ها	کدها / مفاهیم	شناسه	نشانه‌گر
ابتکار و خلاقیت	ابتکار و خلاقیت	C357	P70101203
	ابتکار و نوآوری در میدان عمل	C293	P77071502
	جرأت و جسارت ورود در میدان ابتکار	C297	P77071506
	ورود در صحنه کار و ابتکار	C345	P82101410
	همت و ابتکار	C334	P84101404
ممنوع بودن تنبلی و بیکارگی	واگذار نکردن کار به دیگران	C27	P87070302
	از آسایش جسمانی‌تان بزنید.	C166	P89040201
	از تفریحتان بزنید.	C165	P89040208
	دوری از تنبلی و کسالت	C380	P92060605
	دوری از انزوا و بیکاری در میدان	C381	P92060606
	شوق به کار و تلاش	C119	P92060607
	حرکت عادی، خواب‌آلوده و بی‌حساسیت نباشد.	C107	P92122004
	ممنوع بودن تنبلی	C373	P93013102
	ممنوع بودن بیکارگی	C374	P93013103

۲ - کدگذاری محوری

در مرحله دوم، که به آن کدگذاری محوری گفته می‌شود، پژوهشگر یکی از مقوله‌ها را انتخاب می‌کند و آن را تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند پژوهش، مورد کاوش قرار می‌دهد و ارتباط سایر مقوله‌ها را با آن مشخص می‌کند. این روش کدگذاری، که اصطلاحاً به آن «الگوی پارادایم»^۱ کدگذاری محوری گفته می‌شود، توسط استراوس و کوربین (۱۹۹۴) ارائه شده

1 - (axial) coding paradigm

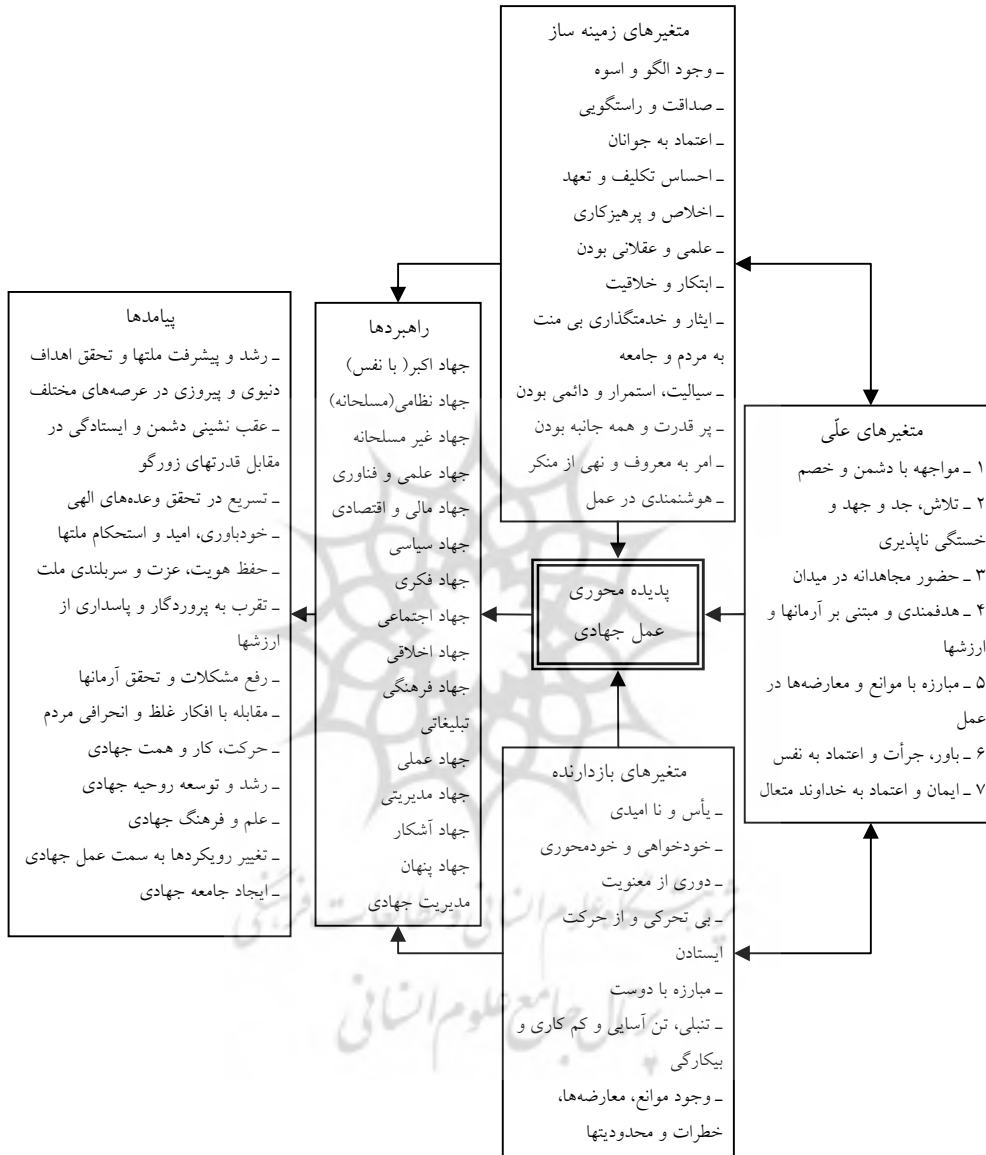
است و به این دلیل محوری گفته می‌شود که کدگذاری حول «محور» یکی از مقوله‌ها انجام می‌شود. این الگو شامل شش جعبه از اطلاعات شامل «شرایط علی»،^۱ «شرایط زمینه‌ای»،^۲ «مقوله محوری»،^۳ «شرایط بازدارنده»،^۴ «راهبردها»^۵ و «پیامدها»^۶ است که به شکل نظام‌مند الگوی پارادایم را تشکیل می‌دهد.

نمودار ۳: الگوی پارادایم در کدگذاری محوری (کراسول، ۲۰۰۵: ۴۰۱)

در کدگذاری محوری، انتزاعی‌ترین مقوله را، که سایر مقوله‌ها را بتوان دور آن دسته‌بندی کرد، انتخاب می‌کنیم، ولی به این دلیل که در این پژوهش، هیچ کدام از مقوله‌ها، انتزاعی‌تر از سایر مقوله‌ها نبود برای پدیده محوری، نام متناسب با موضوع پژوهش انتخاب شد (کراسول، ۲۰۰۵: ۳۹۸). پدیده محوری این پژوهش «عمل جهادی» است که در قلب الگو و در وسط سایر مقوله‌های دسته‌بندی شده در الگوی پارادایم قرار گرفته است. نمودار ۴ نمای کاملی از الگوی پارادایم عمل جهادی را به همراه متغیرها و مقوله‌های مربوط نشان می‌دهد.

- 1 - Causal conditions
- 2 - Context conditions
- 3 - Core category or phenomenon
- 4 - Intervening conditions
- 5 - Strategies
- 6 - Consequences

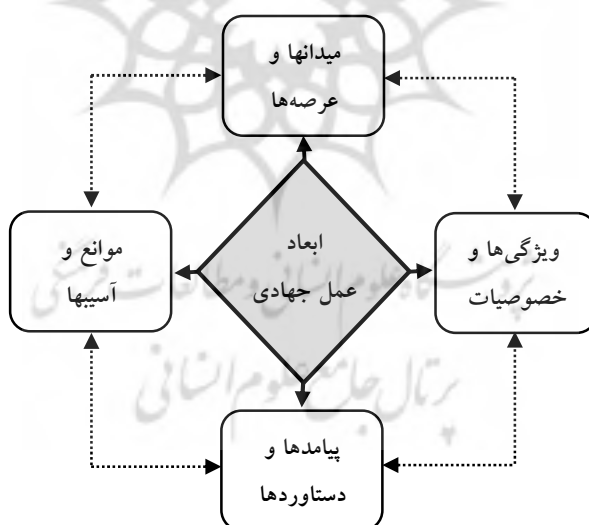
شکل ۴: الگوی پارادایمی «عمل جهادی» از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله) (نگارنده، ۱۳۹۴)

۳- کدگذاری انتخابی

استراوس و کوربین، کدگذاری انتخابی را به همراه کدگذاری باز و محوری این گونه تشریح

می کنند: «در کدگذاری باز، تحلیلگر به پدید آوردن مقوله‌ها و ویژگیهای آنها می‌پردازد و سپس می‌کوشد مشخص کند که چگونه مقوله‌ها در طول بدهای تعیین شده تغییر می‌کند. در کدگذاری محوری، مقوله‌ها، نظام‌مند بهبود می‌یابد و با زیرمقوله‌ها پیوند داده می‌شود؛ با این حال، اینها هنوز مقوله‌های اصلی نیست که در نهایت برای تشکیل آرایش نظری بزرگتر یکپارچه شود، به طوری که نتایج پژوهش شکل نظریه پیدا کند. «کدگذاری انتخابی» فرایند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌هاست (لی، ۲۰۰۱: ۵۰).

بر اساس فرایند تحلیل و کدگذاری انتخابی در «نظریه‌پردازی داده‌بنیاد» الگوی چهار بعدی عمل جهادی شامل «میدانها و عرصه‌های عمل جهادی»، «ویژگیهای عمل جهادی»، «موانع و آسیبهای عمل جهادی» و «پیامدها و دستاوردهای عمل جهادی»، که در نمودار ۵ نشان داده شده است از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله) طراحی شد که هر بعد آن به یکی از پرسش‌های پژوهش پاسخ می‌دهد.

نمودار ۵: ابعاد اصلی «عمل جهادی» از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله)

نمودار ۵ فرایند و چگونگی رویش این ابعاد اصلی چهارگانه و روابط بین سطوح مختلف نظریه

را نشان می‌دهد. مشخص است، بعد از اینکه مفاهیم تولید شد از مجموع چند مفهوم، «مقوله‌ها» شکل می‌گیرد و از مجموع چند مقوله، «ابعاد» تعریف می‌شود.

جدول ۳: مفاهیم و مقوله‌های موانع و آسیب‌های عمل جهادی

بُعد	مقوله‌ها	مفاهیم	
		تعداد	شناسه‌ها
موانع و آسیب‌های عمل جهادی	یأس و ناامیدی	۳	C260+C325+C326
	خودخواهی و خودمحوری	۳	C396+C397+C398
	دوری از معنویت	۱	C272
	بی‌تحریکی و از حرکت ایستادن	۴	C229+C322+C341+C45
	مبارزه با دوست	۱	C42
	تن‌آسایی و کم‌کاری	۶	C257+C26+C323+C324+C98+C99
۱	۶	۱۸	جمع

تبیین الگوی «عمل جهادی» مبتنی بر دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله)

۱- ویژگیها و خصوصیات «عمل جهادی»

یکی از سؤالات آغازین این پژوهش، ناظر بر «ویژگیهای عمل جهادی» بود. در پاسخ به این سؤال، حدود ۲۰۰ مفهوم/کد استخراج شد که تقریباً ۴۹ درصد از کل کدهای استخراج شده را به خود اختصاص می‌داد. جدول ۴ نشان می‌دهد که ۲۳ ویژگی در قالب «مقوله‌ها»، که از فرایند کدگذاری در بیانات امام خامنه‌ای (مدظله) مشخص شده به این بعد مربوط است.

جدول ۴: مقوله‌های مربوط به بعد ویژگی‌های عمل جهادی

ردیف	مقوله‌ها (ویژگیها)	تعداد کد
۱	وجود الگو و اسوه	۱
۲	صداقت و راستگویی	۱
۳	اعتماد به جوانان	۱
۴	احساس تکلیف و تعهد	۲
۵	اخلاص و پرهیزکاری	۲
۶	هر عملی، جهادی نیست.	۹
۷	علمی و عقلانی بودن	۸
۸	حضور مجاهدانه در میدان	۸
۹	ایمان و اعتماد به خداوند متعال	۲۷
۱۰	وجود موانع، معارضه‌ها، خطرها و محدودیتها	۲۰
۱۱	در رویارویی با دشمن و خصم باشد.	۱۸
۱۲	تلاش، جد و جهد و خستگی‌ناپذیری	۱۹
۱۳	هدفمندی و مبتنی بر آرمانها و ارزشها	۱۹
۱۴	ابتکار و خلاقیت	۵
۱۵	باور، جرأت و اعتماد به نفس	۱۲
۱۶	مبارزه در عمل	۷
۱۷	همه جهاد با شمشیر نیست.	۲
۱۸	ایثار و خدمتگزاری بی‌منت به مردم و جامعه	۱۵
۱۹	ممنوع بودن تنبلی و بیگاری	۹
۲۰	سیالیت، استمرار و دائمی بودن	۵
۲۱	پرقدرت و همه‌جانبه بودن	۲
۲۲	امر به معروف و نهی از منکر	۲
۲۳	هوشمندی در عمل	۲
جمع کل	۲۰۰	

از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی، «هر تلاشی، جهادی نیست». عملی جهادی به شمار می‌رود که این ویژگی‌ها را داشته باشد. در ادامه، نمونه‌هایی از بیانات امام خامنه‌ای (مدظله) در زمینه

این بعد و مقوله‌های مربوط ارائه می‌شود.

حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) در دیدار با مردم و کارکنان صنعت نفت عسلویه در سفر یکروزه به این شهر در زمینه «معنای ویژه کار جهادی» و برخی ویژگیهای آن می‌فرمایند:

- «جهاد یک بار معنایی ویژه‌ای دارد. هر تلاشی را نمی‌شود گفت جهاد. در جهاد، حضور و رویارویی با دشمن، مفروض است. انسان یک تلاشی می‌کند؛ دشمنی در مقابل او نیست؛ این جهاد نیست. اما یک وقت شما می‌خواهید یک تلاشی را انجام دهید که بخصوص یک دشمنی سینه به سینه شما ایستاده است؛ این می‌شود جهاد... اگر بخواهیم در ادبیات امروز ما برای «جهاد» معادلی پیدا کنیم، می‌شود «مبارزه» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۱/۰۸).

از جمله مفاهیمی که در مراحل کدگذاری از اندیشه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی مشخص و استخراج شده است، شامل «هر عملی جهادی نیست» «در مواجهه با دشمن و خصم باشد»، «تلاش، جد و جهد و خستگی‌ناپذیری» و «وجود موانع، معارضه‌ها، خطرها و محدودیتها» است که در تبیین آنها می‌فرمایند:

- جهادی عمل کردن، مفهوم خاصی دارد. هر جور کاری، جهادی نیست. جهاد با جهد و تلاش از لحاظ ریشه یکی‌اند؛ یعنی در آن معنای جهد و کوشش وجود دارد؛ اما جهاد فقط این نیست. جهاد یعنی مبارزه؛ مبارزه در همین اصطلاح متعارف فارسی امروز ما. مبارزه انواع و اقسامی دارد: مبارزه علمی داریم، مبارزه مطبوعاتی داریم، مبارزه سیاسی داریم، مبارزه اقتصادی داریم، مبارزه نظامی داریم، مبارزه آشکار داریم، مبارزه پنهان داریم؛ اما یک نقطه مشترک در همه اینها وجود دارد و آن اینکه در مقابل یک خصم است؛ در مقابل یک مانع است. مبارزه با دوست معنی ندارد؛ مبارزه در مقابل یک دشمن است (۱۳۸۶/۰۴/۲۵).

- «جهاد یک معنای خاصی دارد. معنای جهاد فقط تلاش نیست. در مفهوم اسلامی، جهاد عبارت است از آن تلاشی که در مقابل یک دشمن است، در مقابل یک خصم است. هر تلاشی جهاد نیست. مجاهدت با نفس، مجاهدت در مقابل شیطان، جهاد در میدان نظامی، مواجهه با یک دشمن است؛ مواجهه با یک معارض است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۶/۱۴).

در یکی از کدهای مربوط به مقوله «ایمان و اعتماد به خداوند متعال» از بعد «ویژگیهای عمل جهادی» می‌فرمایند:

- «عامل مهم مدیریت جهادی عبارت است از خودباوری و اعتماد به نفس و اعتماد به کمک

الهی... در همه کارها توکل به خدای متعال و استمداد از کمک الهی [کنیم]؛ به کمکهای الهی اعتماد کنیم. [وقتی] شما از خدای متعال کمک می‌خواهید، راه‌ها به سوی شما باز می‌شود: وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۲/۱۰).

۲ - میدانها و عرصه‌های عمل جهاد

سؤال دوم، به «عرصه‌ها و میدانهای عمل جهادی» مربوط بود که با تعمق و جستجوی روشمند در بیانات و دیدگاه‌های امام خامنه‌ای (مدظله) ۱۳۶ مفهوم/کد استخراج شد که تقریباً ۳۳/۳ درصد از کل مفاهیم را به خود اختصاص داده و در رتبه دوم قرار گرفته است. جدول ۵ تعداد مقوله‌های این بعد را به همراه فراوانی مفاهیم آن نشان می‌دهد.

جدول ۵: مقوله‌های مربوط به بعد میدانها و عرصه‌های عمل جهادی

ردیف	مقوله‌ها (ویژگیها)	تعداد کد	ردیف	مقوله‌ها (ویژگیها)	تعداد کد
۱	جهاد اکبر (با نفس)	۸	۹	جهاد اخلاقی	۳
۲	جهاد نظامی (مسلحانه)	۲۴	۱۰	جهاد فرهنگی تبلیغاتی	۹
۳	جهاد غیر مسلحانه	۱	۱۱	جهاد عملی	۱
۴	جهاد علمی و فناوری	۲۰	۱۲	جهاد در دوران صلح	۱
۵	جهاد مالی و اقتصادی	۱۴	۱۳	جهاد مدیریتی	۶
۶	جهاد سیاسی	۱۵	۱۴	جهاد در همه عرصه‌ها	۳
۷	جهاد فکری	۳	۱۵	جهاد آشکار	۱
۸	جهاد اجتماعی	۶	۱۶	جهاد پنهان	۱
		جمع مفاهیم		۱۳۶	

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که امام خامنه‌ای (مدظله) در تقسیم‌بندی و گونه‌شناسی خود به عرصه‌های متعدد و گونه‌گونی از جهاد و مجاهدت قائل هستند و جهاد و عمل جهادی را به قتال و جنگ مسلحانه محدود نمی‌کنند. در ادامه، نمونه‌هایی از بیانات امام خامنه‌ای (مدظله) در زمینه این بعد و مقوله‌های آن ارائه می‌شود.

- «جهاد در صحنه‌های مختلف، وظیفه ماست و ضامن پیشرفت و پیروزی ماست. در صحنه سیاسی هم جهاد هست، در صحنه فرهنگی هم جهاد هست، در صحنه تبلیغاتی و ارتباطاتی هم

جهاد هست، در صحنه‌های اجتماعی هم جهاد هست. جهاد فقط جهاد نظامی نیست؛ انواع و اقسام عرصه‌های زندگی بشر، عرصه جهادند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۰۵/۲۸). ممکن است یک وقت این جهاد به شکل قتال باشد، ممکن است جهاد مالی باشد، ممکن است جهاد علمی باشد، ممکن است جهاد فنی باشد؛ همه اینها جهاد است؛ انواع و اقسام جهاد و مبارزه است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۱/۰۸).

- «یک جهاد بزرگ در مقابل ملت مسلمان است. این جهاد لزوماً جهاد نظامی نیست؛ جهاد سیاسی است، جهاد فکری است، جهاد علمی است، جهاد اجتماعی است، جهاد اخلاقی است و امت بزرگ اسلام بتدریج با ابعاد گوناگون این جهاد آشنا شده است و آشنا می‌شود» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۰۷/۱۱).

- «جهاد فرهنگی مقدم بر جهاد نظامی بوده و از اهمیت زیربنایی و به سزایی برخوردار می‌باشد» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۰/۰۲/۲۸).

- «البته یکی از جهادها هم «جهاد فکری» است. چون دشمن ممکن است ما را غافل کند، فکر ما را منحرف سازد و دچار خطا و اشتباهمان گرداند. هر کس که در راه روشننگری فکر مردم، تلاشی بکند، از انحرافی جلوگیری نماید و مانع سوء فهمی شود، از آنجا که در رویارویی با دشمن است، تلاشش «جهاد» نامیده می‌شود» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۰۳/۲۰).

- «مجاهدت فقط جنگیدن و به میدان جنگ رفتن نیست. کوشش در میدان علم، اخلاق، همکاریهای سیاسی و تحقیق نیز برای مردم جهاد محسوب می‌شود» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۱۲/۰۶). هر کدام از نشانگرها و یا گزاره‌های کلیدی، که از بیانات و سخنرانیهای حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) انتخاب و استخراج شد با یک یا چند «کد/مفهوم» و یا مقوله مرتبط است که در فرایندهای مختلف مفهوم‌سازی از آنها استفاده شده است.

۳- موانع و مشکلات عمل جهادی

هر کار و اقدامی معمولاً با برخی موانع و مشکلات روبه‌رو است. «عمل جهادی» نیز از این امر مستثنی نیست؛ به همین دلیل یکی از سؤالات محوری در شروع پژوهش به موانع و آسیبهای عمل جهادی معطوف بود. مرور اندیشه‌های امام خامنه‌ای و دسته‌بندی گزاره‌ها و مفاهیم مراحل مختلف کدگذاری، بیانگر شش مانع جدی است که از ترکیب ۱۸ مفهوم (تقریباً ۴/۵ درصد از کل مفاهیم) به‌دست آمده است. جدول ۶ مقوله‌ها و تعداد مفاهیم مربوط به این بعد از الگو را نشان می‌دهد.

جدول ۶: مقوله‌های مربوط به بعد موانع و آسیب‌های عمل جهادی

ردیف	مقوله‌ها (ویژگیها)	تعداد کد
۱	یأس و ناامیدی	۳
۲	خودخواهی و خودمحوری	۳
۳	دوری از معنویت	۱
۴	بی‌تحریکی و از حرکت ایستادن	۴
۵	مبارزه با دوست (فراموش کردن دشمن)	۱
۶	تنبلی، تن‌آسایی و کم‌کاری	۶
۱۸	جمع مفاهیم	

در ادامه، نمونه‌هایی از بیانات امام خامنه‌ای (مدظله) در زمینه این بعد (موانع و آسیبها) و مقوله‌های آن ارائه می‌شود.

در یکی از کدهای مربوط به مقوله «یأس و ناامیدی» از بعد «موانع عمل جهادی» می‌فرمایند: «کسی که مشغول مجاهدت است، حق ندارد ناامید شود؛ چون یقیناً پیروزی در انتظار اوست. آن مواردی که پیروزی به دست نیامده و ناکامی حاصل شده است به این خاطر بوده که مجاهدت فی سبیل‌الله نبوده است یا اگر مجاهدت بوده، فی سبیل‌الله نبوده یا اصلاً مجاهدت نبوده است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۰۹/۱۲).

رهبر معظم انقلاب اسلامی در کد دیگری با عنوان «تنبلی، تن‌آسایی و کم‌کاری» می‌فرمایند: «دچار شدن به تنبلی و بی‌روحیگی، دچار شدن به کم‌کاری، دچار شدن به یأس و ناامیدی، تصور اینکه ما نمی‌توانیم، تصور اینکه تا حالا نتوانستیم؛ نخیر، همان‌طور که امام فرمودند ما می‌توانیم، باید عزم داشته باشیم، عزم ملی و مدیریت جهادی می‌تواند همه این گره‌ها را باز کند» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۳/۱۴) و یا می‌فرمایند: «آنچه را که امیرالمؤمنین در زندگی خود و تلاش و جهاد خود، همه را در این راه مصرف کرد و آن عبارت است از ایجاد چنین دنیایی برای بشریت در طول تاریخ؛ کمک کنید به من که این هدف انجام بگیرد. چه جور «بورع»، با ورع «واجتهاد»، با کوشش، با تلاش، تنبلی ممنوع است، بیکارگی ممنوع است، خسته شدن ممنوع است، مأیوس شدن ممنوع است» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۱/۳۱).

مقوله «مبارزه با دوست» یکی دیگر از مفاهیم پژوهش به عنوان یکی از موانع عمل جهادی

است که امام خامنه‌ای در این زمینه می‌فرماید:

- «اگر کسی علیه دوست جدّ و جهد کند، این جهاد نیست؛ بلکه فتنه و اخلال است. اگر کسی در مقابل دولت حق، در مقابل صلاح و نظام حق، جدّ و جهد و تلاش کند، این فتنه و محاربه است؛ جهاد نیست» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۰۶/۲۰).

۴ - پیامدها و دستاوردهای عمل جهادی

چهارمین (آخرین) سؤالی که در این پژوهش به دنبال پاسخگویی به آن از طریق ورود به بیانات و دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب اسلامی بودیم، پیامدها و دستاوردهای عمل جهادی بود. در پاسخ به این سؤال، ۵۴ مفهوم/کد استخراج شد که تقریباً ۱۳/۲ درصد از کل کدهای استخراج شده را به خود اختصاص می‌داد. جدول ۷ نشان می‌دهد که هشت پیامد و نتیجه در قالب «مقوله‌ها»، که از فرایند کدگذاری در بیانات امام خامنه‌ای (مدظله) مشخص شده به این بعد مربوط است.

جدول ۷: مقوله‌های مربوط به بعد پیامدها و دستاوردهای عمل جهادی

ردیف	مقوله‌ها (ویژگیها)	تعدادکد
۱	رشد و پیشرفت ملتها و تحقق اهداف دنیوی و پیروزی در عرصه‌های مختلف	۱۶
۲	عقب نشینی دشمن و ایستادگی در مقابل قدرتهای زورگو	۵
۳	تسریع در تحقق وعده‌های الهی	۶
۴	خودباوری، امید و استحکام ملتها	۹
۵	حفظ هویت، عزت، و سربلندی ملت	۷
۶	تقرب به پروردگار و پاسداری از ارزشها	۳
۷	رفع مشکلات و تحقق آرمانها	۴
۸	رویاری با افکار غلط و انحرافی مردم	۳
	جمع مفاهیم	۵۴

در یکی از کدهای مربوط به مقوله «حفظ هویت، عزت، و سربلندی ملت» از بعد «پیامدهای

عمل جهادی» می‌فرماید:

- «اگر این مجاهدتها نباشد، یک ملت همیشه توسری‌خور، همیشه عقب‌مانده، همیشه ضعیف،

همیشه زورشو باقی خواهد ماند. ملت ما، ملت بزرگ ایران در مجموعه‌های گوناگون این عظمت را از خودشان نشان دادند و شما در اینجا امتحان خوبی دادید؛ شما در این امتحان بزرگ رتبه خوبی کسب کردید» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۰۲/۲۲) و در جای دیگری می‌فرمایند: «جهاد، یک حکم الهی است که بسیار هم با عظمت است. اگر جهاد باشد، ملتها سربلند خواهند شد» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۱۲/۱۳).

در یکی دیگر از کدهای مربوط به مقوله «رفع مشکلات و تحقق آرمانها» می‌فرمایند: «نکته دوم، مشکلاتی است که داریم - مشکلات مزمن، مشکلات دیرپا - که اینها جز با یک حرکت اقتصادی جمعی مهم، امکان ندارد برطرف بشود». ایشان با برشماری برخی مشکلات مزمن اقتصادی از قبیل تورم، بیکاری، الگوی مصرف و ... می‌فرمایند: «اینها جز با یک حرکت جهادی و جمعی و دلسوزانه و مستمر - با الزاماتی که دارد و عرض خواهم کرد - میسر نخواهد شد» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۱۲/۲۰).

در یکی دیگر از کدهای مربوط به مقوله «رشد و پیشرفت ملتها و تحقق اهداف دنیوی و پیروزی در عرصه‌های مختلف» می‌فرمایند:

- «اگر عزم ملی بود، اگر مدیریت جهادی بود، اقتصاد هم پیشرفت می‌کند، فرهنگ هم پیشرفت می‌کند و ملتی که اقتصاد پیشرفته داشته باشد و فرهنگ پیشرفته داشته باشد در اوج قرار می‌گیرد و تحقیر نمی‌شود» (۱۳۹۳/۰۲/۱۰).

رهبر معظم انقلاب اسلامی در یکی از کدهای مربوط به مقوله «تسریع در تحقق وعده‌های الهی» می‌فرمایند:

- «آنچه که برای یک انسان اهمیت دارد، این است؛ موفقیت در این دنیا، چشم‌انداز خوب و در نهایت چشم‌انداز رضوان الهی و بهشت الهی است. این با مجاهدت به دست می‌آید...» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۰۸/۱۸).

نتیجه‌گیری

جهاد به عنوان یکی از رفتارهای عبادی و دینی از جایگاه والایی در حفظ اسلام و اجرای قوانین اسلامی در جامعه برخوردار است. در این پژوهش تلاش شد تا مجموعه دیدگاه‌های رهبر

معظم انقلاب اسلامی به شکل نظام‌مند و روشمند، جمع‌آوری شود و با فرایند گدگذاری در روش نظریه‌پردازی داده بنیاد مفهوم‌سازی و الگوی حاکم بر آن در چهار بعد کلان شامل «میدانها و عرصه‌های عمل جهادی»، «ویژگیهای عمل جهادی»، «موانع و آسیبهای عمل جهادی» و «پیامدها و دستاوردهای عمل جهادی» ارائه شود. از مجموعه نتایج و یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که کار و عمل جهادی باید علاوه بر برخی ویژگیهای گفته شده، دارای سه شرط اصلی نیز باشد که در صورت نبود هر کدام از آنها، آن عمل یا کار، جهادی نخواهد بود. این سه شرط عبارت است از: در مقابل دشمن یا معارضة جدی باشد؛ با جد و جهد و تلاش و کوشش همراه باشد؛ در راه خدا و برای رضای او باشد.

منابع فارسی

قرآن کریم

نهج البلاغه

- احمدیان، علی‌اکبر (۱۳۹۴). الگوسازی مدیریت جهادی. نامه دفاع (ویژه‌نامه شماره اول: مدیریت جهادی). مرکز پژوهشهای راهبردی دفاعی. ش پیاپی ۳۵. ش اول.
- استراوس، آنسل؛ کورین، جولیت (۱۳۸۵) نظریه مبنایی. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- پژوهشکده پژوهشهای اسلامی (۱۳۹۰). روحیه جهادی و عاشورایی. مرکز چاپ نمایندگی ولی فقیه در سپاه.
- حاتمی، امیر (۱۳۹۴). ویژگیهای مدیریت جهادی. نامه دفاع (ویژه‌نامه شماره اول: مدیریت جهادی). مرکز پژوهشهای راهبردی دفاعی. ش پیاپی ۳۵. ش اول.
- حرعاملی، محمد بن حسن بن علی. وسایل الشیعه. ج ۱۵. قم: مؤسسه آل‌البیت.
- حصیرچی، امیر؛ سلطانی، محمدرضا؛ فرهی بوزنجانی، برزو (۱۳۹۰). الگوی شایستگی مدیران نظام در اندیشه مقام معظم رهبری (حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای مد ظله العالی). فصلنامه نظارت و بازرسی. ش ۱۷: ۷ تا ۳۸.
- امام خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۹). حدیث ولایت. لوح فشرده مجموعه رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی. تهران: مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی.
- خان محمدی، هادی؛ باقری کنی، مصباح‌الهدی (۱۳۸۹). طراحی مدل مفهومی نظام عملی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر اندیشه‌های مقام معظم رهبری. فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی. س ۴. ش ۵: ۱ تا ۴۰.

- دانایی فرد، حسن؛ امامی، مجتبی (۱۳۸۶). استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد. اندیشه مدیریت. س ۱. ش ۲: ۶۹ تا ۹۸.
- دانایی فرد، حسن؛ مؤمنی، مونا (۱۳۸۷). تئوری رهبری اثربخش از دیدگاه امام علی علیه السلام - استراتژی تئوری داده بنیاد متنی. فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی. س ۴. ش ۱۴: ۷۵ تا ۱۱۰.
- رشیدزاده، فتح‌الله (۱۳۹۴). مفاهیم پایه‌ای مدیریت جهادی. نامه دفاع (ویژه‌نامه شماره اول: مدیریت جهادی). مرکز پژوهش‌های راهبردی دفاعی. ش پیاپی ۳۵. ش اول.
- شعرانی، ابوالحسن (۱۳۸۸). نثر طوبی (دائرةالمعارف لغات قرآن مجید). تهران: المکتبه الاسلامیه.
- عبادی جعفری، حسن؛ تسلیمی، محمد؛ فقیهی، ابوالحسن؛ شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین: روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. اندیشه مدیریت راهبردی. س ۵. ش ۲: ۱۵۱ تا ۱۹۸.
- فقیهی، ابوالحسن؛ علیزاده، محسن (۱۳۸۴). روایی در پژوهش کیفی. فرهنگ مدیریت. ش ۹: ۵ تا ۲۰.
- لیراوی، صادق؛ همکاران (۱۳۹۰). مبانی، الزامات و موانع جهاد اقتصادی. مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
- محمدعلی‌زاده، اکبر (۱۳۹۳). هر تلاشی جهادی نیست. چ دوم. تهران: مرکز تألیف باقرالعلوم (ع).
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۲). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مهرابی، امیرحمزه؛ خنیفر، حسین؛ دیگران (۱۳۹۰). معرفی روش شناسی نظریه داده بنیاد برای پژوهش‌های اسلامی (ارائه یک مورد). نشریه مدیریت فرهنگ سازمانی. س ۹. ش ۲۳: ۵ تا ۳۰.
- نجفی جواهری، محمد حسن (۱۳۶۵). جواهر کلام. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- ورام، مسعود بن عیسی (۱۳۷۶ق). مجموعه ورام. ج ۱. تهران: چاپ علی اصغر حامد.

منابع انگلیسی

- Braun, V. & V. Clarke, 2006, Using thematic analysis in psychology, *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), Pp. 77-101.
- Glaser, B. (1998), *Doing Grounded Theory: Issues and Discussion*, Sociology Press, Mill Valley, CA.
- Glaser, B. and Strauss, A. (1967), "The Discovery of the Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research", New York.
- Martin, Patricia Y. & Turner, Barry A. (1986), *Grounded Theory and Organizational Research*, *The Journal of Applied Behavioral Science*, 22(2).
- Mays, N. and pope, G. (2002); *Assessing quality in qualitative research*; *British Medical Journal*. Jan.I. pp.50-52
- Miles, M. and Huberman, A. (2002), "Qualitative data analysis: a sourcebook of new methods, Sage London; Beverly Hills.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998) *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Technique (2nd Edition)*, Sage, Newbury Park, London

